

המאבק על חוק הקרקעות - בחינה פוליטית

:: אודי מנור

יוזמת נתניהו להפרטת קרקעות ישראל מזמנת בין השאר אפשרות להבין באופן אמיתי ורציני מה היא פוליטיקה ומה אפשרויותיה, ובכלל זה מה היא הפוליטיקה הסוציאל-דמוקרטית ואפשרויותיה.

כבר בשלב זה של הדברים כל מלה בגנות הפרטת הקרקעות תזכה את הכותב במבט חשדני, בבחינת 'מן השפה ולחוץ'. כי עצם הנכונות לדרון ביוזמה הקשורה במילה 'הפרטה', מלבד גינוי כולל, מזכה או עלולה לזכות את הנוקט בה בתואר 'שמרן', 'ריאקציונר', 'ניאו-ליברל' וכד'.

כך או אחרת, כוונתי לטעון טענות עקרוניות לפני שאגש לדרון בסוגיה עצמה, קרי המאבק על חוק הקרקעות שהתרחש כאן בעיצומו של קיץ 2009, ולמעשה לא הסתיים, ויש האומרים שהוא רק מתחיל. משפט אחרון זה, אף אם נראה מוזר, הוא מהותי הן לפוליטיקה והן לצינונות הסוציאליסטית על אפשרויותיה.

טענותי העקרוניות שהן ערכיות, ובו בזמן גם פוליטיות, הן אלו:

הלוואי ויוזמת נתניהו לא היתה עולה כלל. אדרבא - הלוואי וזכויות הציבור על נכסים כמו קרקע, מים, בטחון, אנרגיה, חינוך, פנסיה, בריאות ותעסוקה היו מעוגנות בחוקי יסוד. הלוואי ולברק היה אומץ לא להצטרף לקואליציה. הלוואי ובעקבות אי-כניסת 'העבודה' לקואליציה, ובהמשך היתה זוכה המפלגה גם לקבל חזות ותוכן ציונים-סוציאליסטיים ראויים לשמם שהיו מזכים אותה בבחירות הקרובות ב-35 מנדטים לפחות.

לא מיותר בכלל לטעון, כי שני הסעיפים הראשונים אינם חלק מהמציאות. אדרבא, הואיל ואין חוקי יסוד במדינת ישראל המגנים על נכסי ציבור, או במלים אחרות 'מלאימים' אותם, ברור לחלוטין שנכסים אלה עלולים למצוא עצמם ברשימת ההפרטות שאף פעם לא די לה. במלים אחרות, בכואנו לדרון באפשרויות העומדות לרשות הצינונות הסוציאליסטית, בין

אם בלבוש של 'העבודה', בין אם בצורה של מפלגה חדשה שאולי תקום, אין לשכוח את המציאות הפוליטית הבסיסית. זו מורכבת גם מכוחות פוליטיים שחושבים הפוך ופועלים הפוך מתומכי הצינונות הסוציאליסטית, והמסגרת החוקתית-ההיסטורית בתוכה מתגוששים הכוחות הללו, במקרה הטוב איננה תומכת באף צד, ולמעשה תומכת דווקא בעמדה הערכית הימנית ובפוליטיקה שלה.

באשר לשני הסעיפים האחרים, הרי על כך נטוש כל הויכוח. על פי הגיון מסוים מפלגת העבודה תזכה לאמון ציונים-סוציאליסטי אם בעתיד הקרוב, כלומר עד 2011, היא תחזור לנקודת המפנה שלה מהעבר הקרוב: נובמבר 2005 או מרס 2006. נקודות זמן אלה נתפסות על פי הגיון זה כנקודה בה חזרה 'העבודה' לתפישה הסוציאל דמוקרטית אחרי כמעט 30 שנה של הליכה במדבר הניאו-ליברלי. מדבר זה כלל גם את ימי 'שינוי סדר העדיפויות' (שאכן היה) של

הייתי מעדיף שלמרצ יהיו
20 מנדטים ולעבודה 45
ושהמשלה בישראל
תכלול ארבעה שרים
ערביים לפחות. אבל בהנתן
המציאות כפי שהיא, נתניהו
הוא ראש ממשלה, הוא קיבל
את המנדט מהעם

הצעת החוק של נתניהו היתה סופר־קונקרטיה מכל בחינה שהיא: בתכנים שלה, בצידוק שלה, בתזמון שלה, בעצם העלאתה לשולחנה של הפוליטיקה הישראלית. ומנקודת המבט הזו, אין אלא למחוא כפיים למאבק שהצליחו מתנגדי נתניהו לנהל מולו.

פוליטיקה קונקרטיה

נראה לי שבשלב הזה, לאחר יותר משבע שנות 'חברה' וכמעט 10 שנים ליסוד, שלא לדבר על עוד כמה דברים שקרו כאן מאז הרצל, ברור לגמרי שמדובר בשאלה רטורית: הפוליטיקה, ציונית־סוציאליסטית בכלל זה, היא תמיד, אבל תמיד, התמודדות עם מצבים קונקרטיים. היא לא רק התמודדות כזו אבל היא גם, ויהיו שיאמרו בעיקר, התמודדות כזו. הצעת החוק של נתניהו היתה סופר־קונקרטיה מכל בחינה שהיא: בתכנים שלה, בצידוק שלה, במרכיבים שלה, בתזמון שלה, בעצם העלאתה לשולחנה של הפוליטיקה הישראלית. ומנקודת המבט הזו, אין אלא למחוא כפיים למאבק שהצליחו מתנגדי נתניהו לנהל מולו. מתנגדי נתניהו כללו אנשי תקשורת כמו עודד שחר וקרן נויבך; הם כללו את תנועות הנוער ותנועות הבוגרים; הם כללו חברי כנסת מהאופוזיציה; הם כללו חברי כנסת מהקואליציה; והם כללו גם את אהוד ברק. התוצאות של המאבק הזה ברורות וגלויות ורק 'פינינשמעקער' או מי שליבו מלא שנאה המעוררת כידוע עיני חכמים לא יודה בכך.

שוב, כדי שלא אובן לא נכון: הייתי מעדיף שקרקעות ישראל יהיו בידי הציבור על בסיסו של חוק יסוד. הייתי מעדיף שנתניהו יהיה סוחר גרוטאות בניו ג'רזי. הייתי מעדיף שלמרצ יהיו 20 מנדטים ולעבודה 45 ושהממשלה בישראל תכלול ארבעה שרים ערביים לפחות. אבל בהנתן המציאות כפי שהיא, נתניהו הוא ראש ממשלה, הוא קיבל את המנדט מהעם, ובמסגרת

ממשלת רבין השנייה (זו הרי הנהיגה הפרשות מלוא החופן בניצוחו של הנגיד פרנקל, והדברים ידועים). נצחנו של עמיר פרץ על שמעון פרס בבחירות הפנימיות בנובמבר 2005, הביא לכך שאחוזים ניכרים ומשמעותיים מ-19 המנדטים שהצליחה 'העבודה' לקבל בבחירות באביב 2006, באו מצד אנשים שבמשך דור ויותר לא ראו ב'עבודה' אופציה ראויה. עולה מן ההגיון הזה, כי אילו ברק היה מקיים את סעיף ג' (לא מצטרף לממשלה) ועוד יותר מכך את מה שנובע מסעיף ד' – סוציאלי־דמוקרטיזציה של 'העבודה' בכיוון הרוח של פרץ, אולי אפילו תוך כדי שיתוף פעולה עימו, מה שהיה תורם גם לתחושת שותפות בין מרכיביה השונים והעוינים של המפלגה, היתה 'העבודה' מתקרבת לאוטופיה של 35 מנדטים, בבחירות הקרובות (2011?). אלא שכל זה לא קרה. ברק החליט להצטרף לקואליציה ומכאן שכל מה שאמור היה להתרחש מספלי האופוזיציה לא רק שלא התרחש, אלא שאיפשר או עודד התרחשויות הפוכות: 'העבודה' סובלת מפיצול ברור; מעמדה הציבורי בשפל, בלשון המעטה; כוחות שעד לא מזמן ראו בה עתיד נערכים מחוצה לה תוך שהם מפנים אליה את הגב בעקשנות מנומקת.

אך לא פחות חשוב מכל זה, נתניהו אכן הציג את חוק הקרקעות, ולאחר כמה תבוסות פרלמנטריות ופוליטיות, ובהמשך ישיר למשנתו הפוליטית הימנית, הוא נראה נחוש מתמיד להוביל את החוק הזה בצורתו המקורית, ויהי מה. נשאלת השאלה, בהנתן התנאים הללו, מה היה על 'העבודה' בכלל ועל ברק בפרט לעשות? להתעלם מהמציאות או להתמודד עימה?

יש לומר את האמת של נתניהו: מטרתו היתה לא רק לפגוע בסמלים הקדושים של הציונות הקלאסית, הסוציאליסטית, אלא בפשטות לגרום לצמיחה.

'כן' עלינו לומר, גם אנחנו בעד צמיחה, אבל לא סתם צמיחה המבוססת על הגדלת הפערים ואף מרחיבה אותם, אלא על צמיחה ברת קיימא, צמיחה של פיתוח, פיתוח הכולל את כל או רוב היבטי חייו של היחיד.

פוליטיקה ציונית -
סוציאליסטית, כמו כל
פוליטיקה אחרת, אבל
כנראה הרבה יותר
מכל פוליטיקה אחרת,
חייבת לעצמה דין וחשבון על
ההקשר הרחב, על התמונה
הרחבה.

אילו 'העבודה' לא היתה
בממשלה, הימין היה אנוס
לאכול את דייסת הביאוסים
המופרכת שלו בעצמו. כבר
32 שנה הוא עושה זאת,
בהפסקות בודדות פה ושם,
ובכל פעם שהוא ממש צריך
לאכול מן הדייסה, הוא בוחר
בצנים השדוף של הדרך
הציונית-סוציאליסטית.

בעד צמיחה, אבל לא סתם צמיחה המבוססת על
הגדלת הפערים ואף מרחיבה אותם, אלא על
צמיחה ברת קיימא, צמיחה של פיתוח, פיתוח
הכולל את כל או רוב היבטי חייו של היחיד.
כי אנחנו הסוציאליסטים בעד היחיד, כל יחיד.
במציאות העולמית קל להסביר את העניין הזה
ולהוסיף עליו כהנה וכהנה.

אבל מה שאסור לעשות הוא להסתפק בהשמצות
הימין ובקשירת כתרים 'ניאו-ליברלים' לראשו
ולראש כל מי שלכאורה אולי חושב כמוהו. זה
לא רציני. ולא אחראי. כי הישראלי הממוצע, זה
שב-2006 התלבט קצת ואולי הצביע 'עבודה'
בראשות פרץ, והיום הוא קצת יותר ציני כלפי
האפשרות, רוצה צמיחה; כי הוא רוצה ביטחון
כלכלי, כי הוא חי ברוח-זמן המשדרת לו כסף
כסף כסף. אפשר לקלל את המצב הזה, מי כמוני
יודע, עשיתי זאת שנים. אבל זה לא רציני.
השאלות ששואל עצמו הישראלי הממוצע הן
שאלות טובות. התשובות של נתניהו גרועות,
אבל לא מספיק לומר שהן גרועות, יש להציע
טובות מהן.

ולבסוף, הנקודה השלישית: אפשר לזלזל עד
מחתיים בהיבטים המדיניים והבטחוניים של
הפוליטיקה הישראלית. אפשר להציע נוסחאות
שואל לפיהן הנהגת מדינת-רווחה בישראל תביא
כהרף עין לישועת השלום. אפשר. אבל אפשר
ואולי אף חובה להביט על תמונת הממשלה
המסויימת הזו, שנוצרה על בסיס הבחירות
המסויימות הללו, של פברואר 2009, ולשאל
שאלה רטורית: האם הפרטת הקרקעות, אפילו
במתכונת של נתניהו, שכאמור נשחקה ותמשיך
להישחק, מצדיקה עזיבה של הממשלה בימים
בהם אולי הולכת ומתרקמת אופציה מדינית?
לא בטוח.

אילו 'העבודה' לא היתה בממשלה, הימין היה
אנוס לאכול את דייסת הביאוסים המופרכת
שלו בעצמו. כבר 32 שנה הוא עושה זאת,
בהפסקות בודדות פה ושם, ובכל פעם שהוא
ממש צריך לאכול מן הדייסה, הוא בוחר בצנים
השדוף של הדרך הציונית-סוציאליסטית: פשרה
טריטוריאלית, הפעלת כוח מבוקר, חיפוש
בריתות מדיניות עם גורמים מתונים. 'העבודה'
לא צריכה היתה להכנס לממשלה כדי שהעם
בציון יבין סוף כל סוף שאין דרך מדינית אחרת
מלבד דרכה המדינית של השמאל. אבל מהרגע
שנכנסה לממשלה, כשם שהיא ניצלה את כוחה
הזעום אך המשפיע בכל זאת לנטרל באופן
משמעותי את חוק הקרקעות, כך עליה לנצל
את כוחה הזעום על מנת לקדם את ישראל
לחוף מבטחים מדיני-בטחוני.

הזו להקטין את חלותו של החוק ולצמצם את
מרכיביו ולגרום לדיון ציבורי ולמשבר בתוך
הליכוד עצמו על רקע ההתנגדות מתוך הכנסת
ומחוצה לה זהו הישג פוליטי של ממש. לא פחות
חשוב, ואולי הוא הדבר החשוב באמת: המאבק
על חוק הקרקעות נמצא רק בראשיתו. לא
מהסיבה הפשוטה עליה הצביע ברק לפיה כל
חוק הפיך ובלבד שיש לך את הכוח הפוליטי
לעשות זאת. לא. המאבק על חוק הקרקעות
נמצא רק בראשיתו מכיוון שהיישום, עוד
יותר מאלהים, נמצא בפרטים. ואם המטרה
היא שחוף מסוים, או פארק מסוים, או רחוב
מסוים, או מבנה היסטורי מסוים, ישארו בידי
הציבור, המאבק על כך פתוח כל הזמן, גם אם
החוק נותן עוד כוח בידי מי שחושב אחרת.

ולא פחות חשוב - ההקשר

והערה אחרונה. פוליטיקה ציונית-סוציאליסטית,
כמו כל פוליטיקה אחרת, אבל כנראה הרבה
הרבה יותר מכל פוליטיקה אחרת, חייבת
לעצמה דין וחשבון על ההקשר הרחב, על
התמונה הרחבה. ומדוע 'יותר' מאחרות? כיוון
שהפוליטיקה הציונית-סוציאליסטית חותרת נגד
הזרם - ונושא זה ראוי כמוכן למאמר נפרד...
ועד אז, התמונה הרחבה במסגרתה יש לשבץ
את סיפור המאבק על חוק הקרקעות כוללת
לפחות שלוש נקודות: עתידה האלקטורלי של
מפלגת העבודה, השאלה הכלכלית-פוליטית
העכשווית והשאלה המדינית העכשווית.

לגבי הנקודה הראשונה, הנזק לכאורה ברור.
עצם הישענותו של נתניהו על 'העבודה' באחד
הצעדים המוגדרים על ידו כ'אם כל ההפרטות'
פוגעת בסיכויים של 'העבודה' בבחירות הקרובות.
ולמה 'לכאורה' אם ככה? כי אם יאומץ ההגיון
המלווה את דברי, הרי שהסברה נכונה תראה
בדיוק את ההיפך. למשל ככה: גם אנחנו נגד
הפרטה. אבל לא אנחנו מנהלים את המדינה.
ועד שאנחנו ננהל את המדינה, והואיל והיינו
בקואליציה, עשינו כל מה שניתן - ועשינו
המון - על מנת למזער את נזקי הימין. כך
בענין הקרקעות וכך גם ברשימה ארוכה של
עניינים נוספים.

לגבי הנקודה השנייה, יש לומר את האמת של
נתניהו: מטרתו היתה לא רק לפגוע בסמלים
הקדושים של הציונות הקלאסית, הסוציאליסטית,
אלא בפשטות לגרום לצמיחה. הוא הניח, והוא
עדיין מניח, שהפרטת קרקעות תתרום להאצת
הפעילות הכלכלית. יש להתמודד עם הטענה
הזו במגרשה הביתי. 'כן' עלינו לומר, גם אנחנו

ד"ר אודי מנור הוא
חבר ביסוד. מרצה
בחוג להיסטוריה
של עם ישראל
באוניברסיטת חיפה
ובמכללת אורנים

udimanor@gmail.com